Wikipedia

Nganasanin kieli

Nganasanin kieli (aikaisempi nimitys *tavgi*) on Venäjällä Krasnojarskin aluepiirin Taimyrin piirissä asuvien nganasanien puhuma uralilaisen kieliperheen samojedilaiseen haaraan kuuluva kieli.

Nganasani kuuluu pohjoissamojedilaisiin kieliin. Sen lähimmät sukukielet ovat nenetsi ja enetsi. Kieli jakautuu läntiseen Avamin ja itäiseen Vadejevin eli Hatangan murteeseen. Niiden välillä on säännöllisiä äännevastaavuuksia, jotka eivät vaikeuta keskinäistä ymmärtämistä.[1]

Nykyään suurin osa nganasaneista asuu Dudinkan kunnan Volotšankan ja Ust-Avamin kylissä (länsimurre). Noin neljännes kansasta elää Hatangan kunnan Novajan kylässä (itämurre) ja pieni ryhmä Karaulin kunnan Vorontsovossa.[1][2] Huomattava osa nganasaneista on muuttanut Dudinkaan ja Venäjän muihin kaupunkeihin.[3][4]

Vuonna 1989 Venäjällä laskettiin olevan 1 300 nganasania, joista 1 100 puhui nganasanin kieltä.[5] Vuoden 2002 väestönlaskennassa rekisteröitiin 834 nganasania[6] ja 505 nganasanin puhujaa.[7] Lähes kaikki nganasanit puhuvat äidin- tai toisena kielenään venäjää ja eräät vanhuksista osaavat myös enetsiä. Osa enetseistä puhuu vastaavasti nganasania.[8] Vuoden 2010 väestönlaskennan mukaan Venäjällä on 125 nganasanin puhujaa[9].

Vuonna 1989 otettiin käyttöön lisämerkein täydennetty kyrillinen nganasanin kirjaimisto, johon vuonna 1997 tehtiin pieniä muutoksia. Kielellä on ilmestynyt keskusteluopas (1992), aapinen (2001) ja sanakirja (2001). Nganasania opetetaan aineena Volotšankan ja Ust-Avamin kouluissa. Opettajia koulutetaan Herzenin pedagogisessa yliopistossa Pietarissa. Piirin sanomalehti *Taimyr* julkaisee toisinaan nganasaninkielisiä artikkeleita. Kieltä käytetään myös radiossa sekä kansanperinneryhmien esiintymisissä.[10]

Nganasani on erittäin uhanalainen kieli. Aikaisemmin nganasanit harjoittivat poronhoitoa, metsästystä ja kalastusta, elivät eristyneissä väliaikaisissa asutuksissa ja puhuivat etupäässä äidinkieltään. Nykyään he ovat joutuneet luopumaan perinteisistä elinkeinoista ja muuttamaan monikansallisiin taajamiin, joissa kieli ei enää välity lapsille. Erityisen nopeasti kielensä ovat menettäneet Vadejevin nganasanit, jotka ovat sulautumassa dolgaaneihin.[11][12]

Sisällysluettelo

Astevaihtelu

Nganasanin kieli on Ketin selkuppimurteen lisäksi ainutlaatuinen uralilaisten kielten joukossa, koska sillä on hyvin kehittynyt astevaihtelu, joka koskee yksittäisiä klusiileja, sibilantteja sekä klusiili-nasaali-yhtymiä. Myös äänne h on astevaihtelussa äänteen b kanssa, koska se on kehittynyt alun perin heikentyneestä p-äänteestä. Esimerkeissä on käytetty kielen genetiivitaivutusta.[13]

Astevaihtelu	Esimerkki	Käännös
h : b	bahi : babi	'villiporo'
t : ð	ŋuta : ŋuða	'marja'
k : ɡ	məku : məɡu	'selkä'
s : dʲ	basa : badʲa	'rauta'
ŋh : mb	koŋhu : kombu	'aalto'
nt : nd	dʲintə : dʲində	'lumi'
ŋk : ŋɡ	bəŋkə : bəŋɡə	'kota'
ns : nʲdʲ	bənsə : bənʲdʲə	'kaikki'

Kirjaimisto

А а	Б б	В в	Г г	Д д	Е е	Ё ё	Ж ж
З з	Ӡ̌ ӡ̌	И и	Й й	’’	К к	Л л	М м
Н н	Ӈ ӈ	О о	Ө ө	П п	Р р	С с	Ç ç
Т т	У у	Ү ү	Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч	Ш ш
Щ щ	Ъ ъ	Ы ы	Ь ь	Э э	Ә ә	Ю ю	Я я

Kirjallisuutta

- Kortt, Ivan R.; Simchenko, Ju. B.: Wörterverzeichnis der nganasanischen Sprache : T. 1: nganasanisch-deutsch-russisches Glossar. (Materialien / Systemata mundi Inst. zur Erforschung fremder Denksysteme u. Organisationsformen 1). Berlin, 1985
- Wagner-Nagy, Beáta: Chrestomathia Nganasanica. (Studia Uralo-Altaica : Supplementum 10) Szeged, 2002, 306 p. ISBN 963-482-588-5
- Katzschmann, Michael: Chrestomathia Nganasanica : Texte - Übersetzung - Glossar - Grammatik , Bearbeitung der *Нганасанская фольклорная хрестоматия* zusammengestellt von Kazis I. Labanauskas unter Berücksichtigung des *Словарь нганасанско-русский и русско-нганасанский*. Norderstedt, 2008, 604 p. ISBN 978-3-8370-1121-0

Lähteet

- *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 2*. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.

Viitteet

1. Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 2: 330.

2. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 327. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
3. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 325. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
4. http://TOM_13_01.xls
5. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 323–324. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
6. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.1. Natsionalnyi sostav naselenija. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_01.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 31.5.2009. (venäjäksi)
7. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.4. Rasprostranjonnost vladenija jazykami (krome russkogo). (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_04.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 31.5.2009. (venäjäksi)
8. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 324–325. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
9. Naselenije Rossijskoi Federatsii po vladeniju jazykami (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/per-itog/tab6.xls) *gks.ru*. Viitattu 20.1.2012. (venäjäksi)
10. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 328–333. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
11. *Krasnaja kniga jazykov narodov Rossii: Entsiklopeditšeski slovar-spravotšnik*, s. 38–39. Moskva: Academia, 1994. ISBN 5-87444-018-6.
12. Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 2: 330–331.
13. https://web.archive.org/web/20111002150529/http://helimski.com/2.140.PDF

Aiheesta muualla

- Nganasaninkielin Wikipedia hautomossa
- Nganasan - venäjä - englanti -sanasto (http://negation.finno-ugristik.at)
- Endangered Languages of Indigenous Peoples of Siberia: The Nganasan Language (http://lingsib.iea.ras.ru/en/languages/nganasan.shtml) (englanniksi)
- Ethnologue: Nganasan (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=nio) (englanniksi)

n · k · m (https://fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Malline:Uralilaiset_kielet&action=edit)

Uralilaiset kielet

Itämerensuomalaiset	inkeroinen · karjala (aunuksenkarjala · lyydi · varsinaiskarjala) · liivi · suomi (kveeni · meänkieli) · vatja · vepsä · viro (võro)	
Saamelaiskielet	**Länsisaamelaiset**	eteläsaame · luulajansaame · piitimensaame · pohjoissaame · uumajansaame
	Itäsaamelaiset	akkalansaame † · inarinsaame · kainuunsaame † · keminsaame † · kiltinänsaame · koltansaame · turjansaame
Mordvalaiset	ersä · mokša	
Mari	mari (niittymari · vuorimari)	
Permiläiset	komi (komipermjakki) · udmurtti	
Hanti	hanti	
Mansi	mansi	

Unkari	unkari	
Samojedikielet	**Pohjoissamojedilaiset**	enetsi · juratsi † · nenetsi · nganasani
	Eteläsamojedilaiset	kamassi † · matori † · selkuppi
Luokittelemattomat	merja † · meštšera † · muroma †	

Kielten alueellisia nimityksiä tai kiisteltyjä ryhmittelyjä: suomalais-ugrilaiset · suomalais-permiläiset · suomalais-volgalaiset · volgalaiset · suomalais-saamelaiset · ugrilaiset · obinugrilaiset